

Νίκος Καζαντζάκης: Η επιστροφή του Ασώτου

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ «ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ»

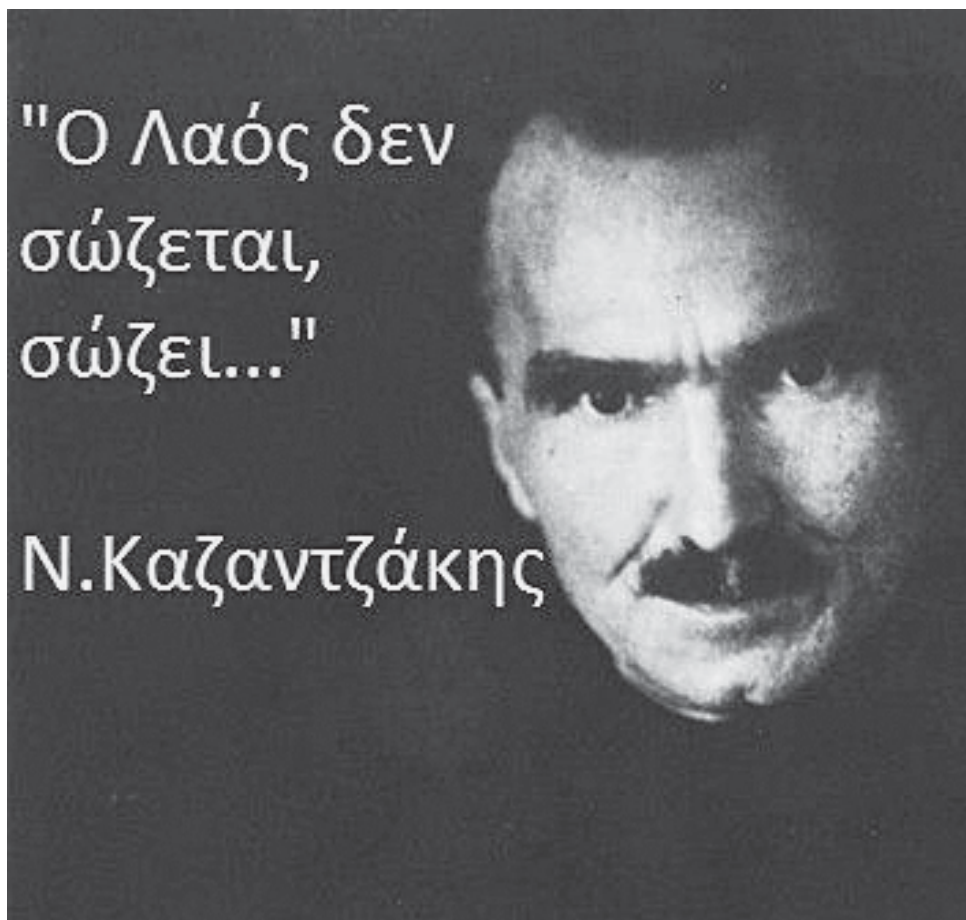
Ενας άνθρωπος, όταν ύστερα από πολλά χρόνια αγώνα και περιπλάνηση στην ξενιτιά, γυρίσει στην πατρίδα κι ακουμπήσει στις πατρικές πέτρες και σβαρνίσει γύρα του με τη ματιά, τα γνώριμα πυκνοκατοικημένα από ντόπια πνέματα και παιδικές θύμψεις και νεανικές λαχτάρες τοπία, τον κόβει ξαφνικά κρύος ιδρώτας. Η επιστροφή στο πατρικό χώμα ταράζει την καρδιά μας σαν να γυρίζουμε από ανομολόγητες περιπέτειες σε ξένους απαγορευμένους τόπους, και ξάφνου πέρα στην ξενιτιά νιώθουμε βάρος στην καρδιά, τι γυρεύουμε εδώ με τους χοίρους και τρώμε βελάνια, κοιτάζουμε πίσω απ' όπου φύγαμε κι αναστενάζουμε, θυμούμαστε τη ζεστασιά, την καλοπέραση, τη γαλήνη, κι επιστρέφουμε, σαν τον άσωτο υιό, στο μητρικό κόρφο. Σε μένα πάντα η επιστροφή αυτή μου 'δινε μια κρυφή ανατριχίλα, πρόγεψη σαν να 'ταν θανάτου, θαρρείς και γύριζα ύστερα από τα κονταροχτυπήματα και τις ασωτείες της ζωής στο μακροπόθητο πατρικό χώμα. Θαρρείς κι υπόγειες σκοτεινές δυνάμεις, που δεν μπορείς να τους ξεφύγεις, σου μπιστεύτηκαν να εκτελέσεις ορισμένη παραγγελιά και τώρα που γυρίζεις, αυστηρή φωνή ανεβαίνει από το μεγάλο σπλάχνο της γης σου και σε ρωτάει:

«Έκαμες αυτό που σου μπιστεύτηκα; Δώσε λογαριασμό!»

Άσφαλα κατέχει η χωματένια αυτή μήτρα την αξία του κάθε παιδιού της· κι όσο ανώτερη η ψυχή που έπλασε, τόσο και δυσκολότερη της αναθέτει εντολή: να σώσει τον εαυτό του ή τη ράτσα του ή τον κόσμο· από την πρώτη, τη δεύτερη, την τρίτη εντολή που σου αναθέτει διαβαθμίζεται η ψυχή σου. Είναι φυσικό τον ανήφορο τούτο, που έχει χρέος να πάρει η ψυχή, να τον ξεκρίνει. Κάθε άνθρωπος χαραγμένο βαθύτερα. Απάνω στα χώματα όπου γεννήθηκε. Τα χώματα αυτά που σ' έπλασαν βρίσκονται σε μυστική επαφή και συνεννόηση με την ψυχή σου· όπως οι ρίζες ξαποστέλνουν στο δέντρο την κρυφή προσταγή ν' ανθίσει και να καρπίσει, για να δικαιωθούν οι ρίζες και να φτάσουν στο τέρμα της πορείας τους, όμοια τα πατρικά χώματα αναθέτουν δύσκολες εντολές στις ψυχές που γέννησαν θαρρείς χώματα και ψυχή πως είναι από την ίδια, ουσία κι επιχειρούν την ίδια έφοδο· κι η ψυχή είναι μονάχα η ακρότατη νίκη.

Να μην αρνιέσαι τη νιότη σου ως τα βαθιά γεράματα, να μάχεσαι σε όλη σου τη ζωή να μετουσιώσεις σε καρπο δέντρο την εφηβική σου άνθηση, αυτός, θαρρώ, είναι ο δρόμος του ολοκληρωμένου ανθρώπου. Η ψυχή ξέρει πολύ καλά, κι ας κάνει πολλές φορές πως το ξεχνάει, πως έχει να δώσει λόγο στα

πατρικά χώματα, δε λέω πατρίδα, λέω πατρικά χώματα· τα πατρικά χώματα

είναι κάτι βαθύτερο, πιο σεμνό και λιγομίλητο, καμωμένο από τριμμένα παμπάλαια κόκαλα.

Τούτη είναι η Δευτέρα Παρουσία, η επίγεια, η μόνη, όπου κρίνεται, μέσα στα ζωντανά σου ακόμα σπλάχνα, η ζωή σου· ακούς την αυστηρή δικαιοκρίτρια φωνή ν' ανεβαίνει, από τα προγονικά χώματα κι ανατριχιάζει. Τι ν' αποκριθείς; Αγακάνεις τα χείλια και συλλογιέσαι:

«Αχ, να 'ταν να ξανάκανα τη ζωή μου!»
μα είναι πια αργά, μια φορά για πάντα στην αιωνιότητα μας δίνεται η ευκαιρία, ποτέ πια! Κι οι παιδικές ακόμα θύμψεις που ξεπετιούνται ολούθε πληθαίνουν τον πόνο· μια κρούστα χοντρή έχει περιτυλίξει την ανεβάλλουσα ψυχή μας και την έχει ακινητήσει σε καμπούρες και ζάρες και συνήθειες εξευτελιστικές. Αυτή που λαχτάριζε, στην πολυσάλευτη φλόγα της νιότης, να κυριέψει τον κόσμο και δε χωρούσε στο λαμπρό εφηβικό κορμί της, τώρα, σε μια γωνιά του ζαρωμένου, ταγαριασμένου κορμιού, τουρτουρίζει. Του κάκου της καλαναρχούν οι παλιές και νέες σοφίες να υποταχτεί με κατανόηση κι υπομονή στο νόμο της ανάγκης· όμοια, της λεν, αναντρα παρηγορώντας τη, όμοια ορμούν, νικούν. Νικούνται και ξεπέφτουν και τα φυτά και τα ζώα κι οι θεοί. Μα μια δύσκολη ψυχή δεν καταδέχεται τέτοιες παρηγορίες· πως να καταδεχτεί; Ίσια ίσια στο νόμο αυτό της ανάγκης γεννήθηκε να κηρύξει τον πόλεμο.

Κρίσιμη η επιστροφή στην πατρική γης. Σκάζει η βολικιά μπαμπέσικη κρούστα, ανοίγει η καταπακτή, βουρκολακνάζουν και πηδούν στη συνείδηση όλη οι κάποτε πιθανοί εαυτοί μας που τους σκοτώσαμε, όλα τα καλύτερα εγώ που μπορούσαμε να γίνουμε και

δε γίναμε, από τεμπελιά, κακομοιριά κι αναντρία.

Και το μαρτύριο αυτό γίνεται ακόμα πιο αβάσταχτο, όταν η πατρική σου γης είναι ζόρικη κι αβόλετη. Όταν τα βουνά της κι οι θάλασσες και οι ψυχές, που πλάστηκαν από τέτοιους βράχους και τέτοια αρμύρα, δε σου επιτρέπουν ούτε στιγμή να βολευτείς, να γλυκαθείς, να πεις: «Φτάνει!» Τούτη η Κρήτη έχει κάτι το απάνθρωπο· δεν ξέρω αν αγαπάει και γι' αυτό τυραννάει τα παιδιά της, ένα μονάχα ξέρω: τα μαστιγώνει ίσαμε το αίμα.

Μια μέρα ρώτησαν το σεΐχη Γκλαϊλάν, το γιο του Χαρασά: «Τί πρέπει να κάμουν οι Άραβες, για να μην ξεπέσουν;» Κι αυτός αποκρίθηκε: «Όλα θα πηγαίνουν καλά όσο θα κρατούν στα χέρια τους το σπαθί και θα 'χουν στο κεφάλι τους το σαρίκι και θα τρέχουν καβαλάρηδες!»

Αναπνέω τον αέρα της Κρήτης, κοιτάζω τους Κρητικούς, και δεν ξέρω κανέναν άλλο λαό στη γης που ν' ακολουθούσε πιο πιστά την περήφανη ετούτη αραβίτικη

εντολή. Στην πιο κρίσιμη στιγμή της ζωής, όταν ο νέος, αναμερίζοντας τις πλήθεις του δυνατότητες, διαλέγει μια και μόνη, ταυτίζει μαζί της τη μοίρα του και μπαίνει στην αντρική ηλικία, τη στιγμή εκείνη τρία κρητικά περιστατικά έσωσαν, όχι έσωσαν, προσπάθησαν να σώσουν την ψυχή μου. Μπορούν ίσως να σώσουν ψυχές άλλες, και γι' αυτό συμπαθάτε με να τ' αναφέρω. Είναι πολύ απλά, με χοντρή χωριάτικη φλούδα· μα όποιος μπορέσει να σπάσει τη φλούδα, αυτή, θα γευτεί τρεις μπουκιές λιονταρίσιο μυαλό.

Στην Κρήτη, μια ψυχή που δεν καταδέχεται να ξεγελάσει τον εαυτό της ή τους άλλους αντικρίζει πρόσωπο με πρόσωπο, όσο πουθενά αλλού, τη μο-

νοβύζα θεά που δεν κάνει κατίρια, που δεν κάθεται στα γόνατα κανενούς, μήτε θεού, μήτε ανθρώπου, την Ευθύνη.

Κάμποσες μέρες γύριζα στα παλιά αγαπημένα λημέρια, όπου πέρασε η νιότη μου· περίπατοι στην άκρη της θάλασσας, το ίδιο δροσερό αγεράκι φυσούσε κατά το βράδυ που φυσούσε στα μαλλιά μου όταν ήταν μαύρα, η ίδια μυρωδιά του γιασεμιού, του βασιλικού, της μαντζουράνας, όταν περνούσα το δειλινό τα στενά δρομάκια κι οι πόρτες ήταν ανοιχτές κι η κοπέλα του σπιτιού πότιζε τις γλάστρες της αυλής...

Αθάνατη η νιότη του αγέρα, της μυρωδιάς, της θάλασσας· μονάχα τα σπιτία γέρασαν κι οι φίλοι μου οι παλιοί· πολλούς δε γνώρισα, πολλοί δε με γνώρισαν, με κοίταξαν μια στιγμή, κάποιον τους θύμιζα, μα ποιόν; βαρέθηκαν να θυμηθούν, προσπέρασαν. Ένας μονάχα, ως με είδε, σήκωσε τα μπράτσα ξαφνιασμένος και σταμάτησε:

- Εσύ 'σαι, παλιέ μου φίλε, φώναξε, εσύ; πως έγινες έτσι;

Καλοθρεμμένος, με μια πίπα στο στόμα αδειανή για ν' ανασαίνει τη μυρωδιά, να ξεγελιέται και να κόψει το κάπνισμα, ο παλιός μου γκαρδιακός φίλος, ο τρίτος που 'χαμε ιδρύσει μαζί τη Φιλική Εταιρεία, με κοίταζε, μ' έψαχνε, με αγκάλιαζε με συγκατάβαση.

- Πως λήγνεψες, πως μαύρισες, τα μάγουλά σου βούλιαξαν, το μέτωπό σου γέμισε ανηφορίσματα και γούβες, τα φρύδια σου θέριεψαν σαν αγκάθια και τα μάτια σου πετούν φωτιά. Τι έπαθες; Ακόμα θα καίγεσαι; Ακόμα θα γυρίζεις τον κόσμο; Ως πότε;

- Όσο να 'μαι ζωντανός. Όταν πια δε θα μπορώ ν' αλλάζω και θα σταθώ μακάριος και πεθαμένος με μια πίπα σβημένη στο στόμα και θα περγελώ τους ζωντανούς.

- Εγώ γέρασα; εγώ πέθανα; έκαμε ο φίλος μου ξεσπώντας σε σουριχτό περιπαιχτικό γέλιο.

Δε μίλησα· ξαφνικά, θλίψη με κυριέψε κι αγανάκτηση για τον παλιό φίλο μου. Πως τον είχα αγαπήσει! Όταν με τη θεία και κωμική έπαρση της νιότης γυρίζαμε ως τα ξημερώματα τους δρόμους του Μεγάλου Κάστρου, με τι πεποίθηση κι ορμή γκρεμίζαμε και ξαναχτίζαμε τον κόσμο. Δε μας χωρούσαν τα τείχη της μικρής μας πολιτείας, μήτε οι ιδέες που μας είχαν μάθει οι δασκάλοι, μήτε μπορούσαμε να βολευτούμε μέσα στις συνηθισμένες χαρές και φιλοδοξίες των ανθρώπων όλο και λέγαμε:

«Να σπάσουμε τα σύνορα.» Ποιά σύνορα; δεν ξέραμε· ανοίγαμε μονάχα τα μπράτσα μας, σαν να πλαντούσαμε. Και τώρα έκλεισε τα μπράτσα ο φίλος μου, αναπνέει άνετα, κι αν έχει ακόμα καμιά παράνομη επιθυμία, μάχεται να την πνίξει, καπνίζοντας μια πίπα χωρίς καπνό.